

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВА АКАДЕМІЯ (м. ОДЕСА)
АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ім. БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (м. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ)

**СПІЛЬНІ ДІЇ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ
І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник тез доповідей
Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції

22–23 вересня 2016 року

м. Одеса

користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі; 7) заборона страйків; 8) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд; 9) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення і народного господарства; 10) заборона проведення масових заходів (зборів, мітингів); 11) тимчасове вилучення у громадян вогнепальної й холодної зброї, а також боєприпасів, а у підприємств, установ, організацій – навчальної військової техніки, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних та сильнодійних хімічних речовин; 12) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажу, службових приміщень та житла громадян; 13) обмеження або заборона продажу зброї, отруйних речовин, спиртних напоїв; 14) встановлення тимчасової заборони на будівництво нових і розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної екологічної ситуації або із забезпеченням життєдіяльності населення; 15) регулювання роботи цивільних теле- і радіоцентрів, заборону роботи аматорських радіопередавальних засобів і радіовипромінювальних пристроїв особистого та колективного користування; 16) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів; 17) примусове відчуження об'єктів права приватної власності з обов'язковим наступним повним відшкодуванням їх вартості.

Як бачимо, надзвичайні адміністративно-правові режими за своєю природою є складним та часто суперечливим явищем з вживанням екстраординарних заходів, однак спрямовані на досягнення або відновлення нормальних, звичайних умов життєдіяльності.

Таким чином, дослідження та наукове осмислення особливостей запровадження надзвичайних правових режимів в Україні є однією з ключових складових стратегій зміцнення національної оборони і безпеки нашої держави.

Приходько І.І., д.психол.н., проф.

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Протягом 2014-2016 рр. військовослужбовці Національної гвардії України (НГУ) приймають безпосередню участь у проведенні антитерористичної операції (АТО) на Сході України. У зв'язку з цим, проблема психологічної захищеності особового складу (о/с) є актуальною тому, що заходи психологічного супроводу бойових дій, підтримки психологічних аспектів життєстійкості особового складу, їх опірності професійному стресу, що виникає в умовах проведення АТО, виявилися недостатніми.

Проведений аналіз психологічних особливостей службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців НГУ під час проведення АТО дозволив нам виявити загальні принципи й ознаки, що органічно сполучаються, і характерні для цього виду діяльності. Загальною ознакою СБД є її екстремальний характер, для неї характерним є ведення бойових дій у складних метеорологічних та побутових умовах, значні психоемоційні навантаження та висока ймовірність виникнення реальної загрози для життя і здоров'я особового складу у зв'язку з високою інтенсивністю бойових дій. Це безпосередньо позначається на якості виконання службово-бойових завдань (СБЗ), психічному стані військовослужбовців, психологічній готовності особистості до такої діяльності. Все ускладнюється раптовою зміною умов виконання СБЗ, оперативним ухваленням правильних рішень та можливою кримінальною відповідальністю за їх наслідки (наприклад, збитий ІЛ-76 під м. Луганськ, так званий «Іловайський котел»), бойові дії під Ізварино, Дебальцевому та ін.), порушенням звичного режиму діяльності та відпочинку особового складу та інші чинники.

Для підвищення ефективності заходів морально-психологічного забезпечення СБД військовослужбовців НГУ, які беруть участь в АТО, своєчасно були розроблені та видані накази Командувача НГУ, в яких визначена певна система заходів психологічної роботи, які проводяться на трьох етапах виконання СБЗ: підготовчий (перед вибуванням у район виконання СБЗ у зону проведення АТО), безпосереднє виконання СБЗ у зоні проведення АТО, завершальний (після виконання СБЗ при поверненні у пункт постійної дислокації). На першому етапі повинні проводитися такі основні заходи психологічної роботи: професійно-психологічна підготовка особового складу; формування військово-патріотичної мотивації;

перевірка психологічної готовності о/с до виконання СБЗ у районі проведення АТО. На другому етапі системи психологічного супроводу – безпосередня участь військовослужбовців НГУ в АТО, основними завданнями психологічної роботи є: психологічне проектування; встановлення інформації щодо психотравмуючих факторів СБД; надання екстреної психологічної допомоги; участь у визначенні придатності для подальшої СБД о/с, який отримав бойові психічні травми; психологічні рекомендації командирам для покращення СБД та умов перебування о/с. На третьому завершальному етапі (після виконання СБЗ при поверненні у пункти постійної дислокації) здійснюються такі заходи психологічної роботи: психологічна допомога особовому складу (психологічне відновлення, підтримка, психологічна корекція, психологічна реабілітація осіб, які цього потребують (створюється «група посиленої психологічної уваги»)); психодіагностика для виявлення у військовослужбовців ознак бойової психічної травми (гострої стресової реакції) та у подальшому – ознак посттравматичних стресових реакцій (ПТСР); перевірка психологічної готовності особового складу до подальшого виконання СБЗ; психологічна робота з родинami військовослужбовців-учасників АТО.

На кожному з цих етапів на кожному посадову особу органів по роботі з особовим складом було покладено проведення певних заходів морально-психологічного супроводу СБД особового складу. Така група (позаштатна) морально-психологічного супроводу СБД угруповання НГУ на другому етапі виконання СБЗ складається з:

- заступника командира угруповання НГУ по роботі з особовим складом – начальника групи;
- старшого офіцера-психолога – для організації та проведення психологічного забезпечення, який призначався з числа найбільш підготовлених штатних офіцерів-психологів оперативно-територіального об'єднання; йому підпорядковуються усі психологи військових частин НГУ, задіяних в АТО;
- офіцера науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводу СБД НГУ науково-дослідного центру Національної академії НГУ – для наукового забезпечення психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ та практичної допомоги у проведенні психологічної роботи з військовослужбовцями НГУ, задіяними в АТО;
- лікаря-психіатра з оперативно-територіального об'єднання НГУ – для надання екстреної психіатричної допомоги та проведення експертизи придатності військовослужбовців НГУ до СБД в умовах проведення АТО;
- офіцера по роботі з особовим складом – для організації та проведення інформаційно-пропагандистського забезпечення та зв'язків з громадськістю, захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу;
- офіцера-юриста – для організації та проведення соціально-правового забезпечення та юридичної роботи;
- офіцера по роботі з особовим складом – для організації та проведення культурологічного забезпечення і дозвілля особового складу;
- представників духовенства, військових капеланів, цивільних психологів – волонтерів (за погодженням із управлінням по роботі з особовим складом Головного управління НГУ).

Також згідно з цими наказами командувача НГУ було регламентовано створення єдиного пункту психологічної допомоги, уточнено та розширено завдання для усіх суб'єктів морально-психологічного забезпечення СБД військовослужбовців, а також заходи психологічного супроводу СБД особового складу на другому та третьому етапах виконання СБЗ в умовах проведення АТО (надання екстреної психологічної допомоги, психологічна реабілітація та відновлення психічних і фізичних резервів у військовослужбовців НГУ).

Однак вищеперераховані організаційно-методичні та практичні заходи морально-психологічного забезпечення СБД військовослужбовців під час проведення АТО не дозволили повністю знизити короточасні та санітарні психогенні втрати, зменшити негативний вплив бойової психічної травми на особовий склад, а також знизити кількість виникнення ПТСР у зв'язку з недосконалою організаційно-штатною структурою психологічної служби НГУ.

Так, після повернення з зони проведення АТО нами було обстежено 194 військовослужбовці НГУ. За результатами емпіричного дослідження з використанням методики діагностики самооцінки тривожності Ч. Д. Спілбергера (в адаптації Ю. П. Ханіна) у частини військовослужбовців було виявлено високий

рівень реактивної тривожності (20 % офіцерів, 25 % військовослужбовців за контрактом), що дозволяє зробити висновок про наявні ознаки бойової психічної травми. У решти військовослужбовців виявлено помірний та низький рівень реактивної тривожності (80 % офіцерів, 75 % військовослужбовців за контрактом). Отримані результати дозволяють прогнозувати, що військовослужбовці з помірним та низьким рівнем реактивної тривожності після відповідного відпочинку та відновлення фізичних і психічних резервів будуть спроможні виконувати СБЗ в умовах АТО у повному обсязі. За результатами психологічного тестування за допомогою опитувальника оцінки стану адаптації (автор С. І. Яковенко) у частини військовослужбовців (33 % військовослужбовців за контрактом; 25 % офіцерів) виявлено низький рівень соціальної та особистісної адаптації до повсякденних умов СБД після повернення з зони АТО. Ці дані корелюють з результатами, отриманими з використанням методики психологічної безпеки особистості (автор І. І. Приходько), опитувальника травматичного стресу (автор І. О. Котенев) та шкали оцінки впливу травматичної події (автор Д. Вейс).

Отже, крім отриманих бойових та санітарних втрат, у найближчий час можна очікувати психогенні втрати, які пов'язані з негативними психологічними чинниками. Найнеприємнішим в цій складній ситуації є те, що із закінченням бойових дій негативні психологічні чинники не припиняють своєї дії і наслідки цих психогенних втрат у вигляді розвитку ПТСР можуть виникати протягом наступних років. Загальновідомо, що військовослужбовці, які пережили бойовий стрес, дістали бойову психічну травму і не отримали своєчасної кваліфікованої психологічної або навіть психіатричної допомоги, можуть вдаватися до алкоголізації, суїцидів, проявляти конфліктність у взаєминах з військовим колективом, керівництвом і родиною, проявляти невмотивовану агресію та насильницькі дії, спричиняти нестатутні відносини (як наслідок, притягуватися не лише до дисциплінарної, але й до кримінальної відповідальності), втрачати віру у цінності своєї діяльності, недбало ставитися до виконання службових обов'язків, звільнятися, тобто будуть обов'язково виникати розгорнуті прояви ПТСР.

Таким чином, для покращення морально-психологічного забезпечення військовослужбовців, які беруть участь у проведенні АТО, збереження високого рівня психологічної безпеки, зниження безповоротних, санітарних та психогенних втрат пропонуємо:

1. Дотримуватись та контролювати терміни перебування особового складу при виконанні СБЗ в умовах АТО (оптимальний термін перебування – 25-30 діб).
2. Постійно забезпечувати особовий склад НГУ сучасним якісним озброєнням, військовою технікою, одягом, взуттям і регулярним гарячим харчуванням.
3. При формуванні угруповань для виконання СБЗ в АТО проводити ретельний відбір особового складу та приймати принципи рішення щодо тих військовослужбовців, які безпідставно відмовляються від виконання СБЗ, аж до звільнення з лав НГУ.
4. Врегулювати систему заохочень військовослужбовців всіх категорій за результатами виконання СБЗ при проведенні АТО.
5. Налагодити взаємодію та надійний зв'язок з іншими підрозділами НГУ та підрозділами інших військових формувань, які сумісно виконують СБЗ.
6. Доцільно розширити штат психологічної служби за рахунок введення інструкторів психології (військовослужбовці військової служби за контрактом з психологічною освітою) у кожний батальйон військової частини НГУ. З питань проведення психологічної роботи інструктори підпорядковуються старшому офіцеру-психологу (начальнику психологічної служби) військової частини, з'єднання, з питань служби – відповідному командирі (начальнику). Основні завдання, які повинні виконувати інструктори з психології, це *практичне проведення заходів* з професійно-психологічної підготовки з урахуванням специфіки та умов виконання завдань служби у військовій частині, психологічне інформування та освіта (психоедукація) під час проведення заходів бойової підготовки, психологічної підтримки та допомоги під час виконання СБД в екстремальних умовах, виявлення осіб з ознаками гострих стресових розладів (бойової психічної травми).
7. Впровадити у практичну діяльність офіцерів-психологів систему морально-психологічного супроводу СБД, які виконують СБЗ в районі АТО, з обов'язковим виконанням заходів на всіх етапах її проведення.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Гуляк О.В. , к.ю.н. ВИТАЛЬНЕ СЛОВО ДО ГОСТЕЙ ТА УЧАСНИКІВ ТРЕТЬОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	3
Попков Б.О. , к.військ.н., с.н.с. СПІЛЬНІ ДІЇ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	5
Романченко І.С. , д.військ.н., проф. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ	6
Серватюк В.М. , д.військ.н., проф., Шинкарук О.М. , д.т.н., проф. ФОРМИ ТА СПОСОБИ ДІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЕТАПИ УЧАСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У «ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ»	8
Толок І.В. , к.пед.н. ВІЙСЬКОВА ОСВІТА: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ У СВІТОВОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ ...	9
Кузніченко С.О. , д.ю.н., проф. НАДЗВИЧАЙНІ ПРАВОВІ РЕЖИМИ: НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА УКРАЇНИ	12
Приходько І.І. , д.психол.н., проф. ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	13
Снігур Л.А. , д.психол.н., проф. МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ОНОВЛЕННЯ	16
Бабов К.Д. , д.мед.н., проф., Бабова І.К. , д.мед.н., с.н.с., Биков І.Г. , Футрук О.В. МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ НА САНАТОРНО-КУРОРТНОМУ ЕТАПІ	20
Тверезовський М.В. , к.мед.н. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ОБОРОННОГО БЮЛЕТЕНЯ УКРАЇНИ	21

СЕКЦІЯ 1

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС СПІЛЬНИХ ДІЙ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВСЕБІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС СПІЛЬНИХ ДІЙ

Адамчук В.С. , Осауленко В.М. , Аксанов Т.Ш. ЙМОВІРНІ ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД ...	25
Бацамут В.М. , к.т.н., с.н.с., Головань О.М. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ ВТРАТИ КОНТРОЛЮ НАД ЗОНАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ПЕРЕГРУПУВАННЯ СИЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	26